

№10(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 178 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Raqamli oliy ta'lim boshqaruvida kommunikativ kreativlikni rivojlantirishning tashkiliy pedagogik mexanizmi	10
Mamatova Xilola Muxiddinovna	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanishning ijobiy va salbiy jihatlari: tizimli tahlil va strategik yondashuvlar	14
Zamira Nishanova	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot va ijodiy faoliyat orqali o'zini namoyon etish ko'nikmalarini shakllantirish	17
Abdug'afforova Navbahoroy Botirjon qizi	
Raqamli sivilizatsiya davrida oliy ta'limda axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari	22
Oybek Davlatov	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining ahamiyati	27
Bekmuhammedova Muhlisa Abdusattarovna	
Jaloliddin Rumiy asarlarida komil inson va shaxsiy kamolot masalalari	33
Qodirova Madina Odiljon qizi	
Interfaol ta'lim texnologiyalari asosida o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	37
Ergasheva Shaxnoza Baxtiyor qizi	
Rhythmic Gymnastics: a Harmony of Art and Sport	42
Hurshida Murzoyeva	
Sport to'garaklari mashg'ulotlarining talaba-yoshlar jismoniy rivojlanishiga ta'siri	46
Jabborova Sevara Asroqul qizi	
Inklyuziv ta'lim sub'yektlari hamkorligini boshqarishning innovatsion pedagogik mexanizmlari	51
Kuranboyeva Ozoda Xakimovna	
Maktabdan tashqari ta'lim muhitining o'quvchilar ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik omillari	57
Mexriniso Nosirova	
Yangi O'zbekistonda maktabgacha va maktab ta'limi tizimi uchun zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashning rivojlanish istiqbollari	61
Sodiqova Yulduzxon Maxamat qizi	
Integrating Culture in Language Teaching and Developing Intercultural Tolerance: Pedagogical Approaches and Classroom Implications	65
Tairova Ruzakhon Umidbek qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida darsga ijobiy munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirish texnologiyalari	71
Tursunbayeva Yulduz	
Sun'iy intellekt asosidagi adaptiv ta'lim muhitining pedagogik-psixologik nazariy asoslari	75
Xakimov Utkirbek Ilhomjon o'g'li	
O'zbek xalq cholg'ulari orkestri ijrochiligi san'atining rivojlanish tarixi va uning pedagogik ta'limdagi o'rni ...	79
Miskinova Sabina Ziyadxon qizi	
Преодоление узбекско-русской лингвокультурной интерференции при текстоворждении студентов-филологов: методический аспект	85
Тахирова Маъсуда Абдужаббор кизи	
Инновационные методы преподавания русского языка в вузах Узбекистана: развитие коммуникативной и речевой компетенции учащихся	91
Шокаримова Камола Абдуллаевна	

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yumshoq ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari....	98
<i>Yakubjonov Xasan Qahramonovich</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari	103
<i>Umarov Xusniddin Egamboyevich</i>	
Sport maktabi o'quvchilarida yengil atletika intervalli mashg'ulotlari yordamida chidamlilikni oshirish	107
<i>Shuxrat Xudoyberdiyev Mamayusupovich, Abduqahhorov Nuriddin Xabibulloyevich</i>	
O'zbek va jahon adabiyoti matnlarini qiyosiy tahlil qilishda sun'iy intellekt va kompyuter lingvistikasining o'rni	112
<i>Sodikova Makhliyo</i>	
Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan harbiy tarbiya metodlari	117
<i>A'zamov Inom Salimjonovich</i>	
Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchilar bilan ishlashda STEAM yondashuvidan foydalanish metodikasini takomillashtirish	121
<i>Abidjanova Vasila To'likinovna</i>	
Kommunikativ topshiriqlar asosida ingliz tilida gapirish ko'nikmasini rivojlantirishning metodik imkoniyatlari	129
<i>Prenova Gulsara Barlikbayevna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari	134
<i>Meyliqulova Manzura Abdullayevna</i>	
Kasbiy ta'lim sifatini boshqarishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish	138
<i>Ne'matova Zarina Furqat qizi</i>	
Kimyoning asosiy tushuncha va qonunlarini aksiomatik asosda talqin qilishning ilmiy-pedagogik ahamiyati	141
<i>Kamolova Nargiza Ibragimovna</i>	
Моделирование процесса формирования патриотизма у курсантов на основе культурного наследия казахской и узбекской интеллигенции	147
<i>Малдыбаев Куандик Бекбауович</i>	
Bo'lajak tarjimonlarda mumtoz asarlardagi leksik-frazeologik birliklarni tarjima qilish kompetensiyasini shakllantirish ("Firdavs ul-iqbol" asari misolida)	152
<i>Borasulova Dilnoza Dilmurodjon qizi</i>	
WHY I+1 is Not the ZPD: Reassessing Input-Based and Sociocultural Accounts of EFL Development	155
<i>Sattarova Zulxumor Nodirbek kizi</i>	
Лингвометодическая компетенция учителя русского языка: генезис понятия и структура в современной педагогической науке	159
<i>Икрамова Мунира Маруфжановна</i>	
Kasbiy axloq va pedagogik madaniyat masalasini tadqiq etishda ilmiy tadqiqot metodlarining o'rni va vazifalari	163
<i>Kazakov Shavkat Norqobilovich</i>	
Kichik maktab yoshidagi bolalar nutq faoliyatida ijtimoiy muhitning psixologik roli	168
<i>Shadiyev Feruz Djaxonovich</i>	
Intellektida nuqsoni bo'lgan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning so'z boyligini boyitishda o'yin texnologiyasidan foydalanish	173
<i>Xolmuxamedova Zilola Azimovna</i>	

KASBIY AXLOQ VA PEDAGOGIK MADANIYAT MASALASINI TADQIQ ETISHDA ILMIY TADQIQOT METODLARINING O'RNINI VA VAZIFALARI

Kazakov Shavkat Norqobilovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Jismoniy madaniyat va sport faoliyati kafedrası o'qituvchisi dotsent v.b.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada kasbiy axloq va pedagogik madaniyat masalasini tadqiq etishda ilmiy tadqiqot metodlarining o'rnini va vazifalari yoritilgan. Tadqiqotda kasbiy axloq va pedagogik madaniyatning mazmun-mohiyatini o'rganishda metod tanlashning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Shuningdek, tarixiy-tahliliy, tahliliy-sintetik, nazariy model-lash, intervyu, kuzatuv, kontent-tahlil hamda aralash tadqiqot metodlaridan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, metodlarni tadqiqot maqsadi, obykti, predmeti va o'rganilayotgan hodisaning xususiyatlariga mos ravishda tanlash ilmiy natijalarning ishonchliligi, xolisligi va amaliy ahamiyatini ta'minlashi asoslangan. Shuningdek, nazariy modellash orqali axloqiy kompetensiya va pedagogik madaniyatning tarkibiy qismlarini tizimlashtirish imkoniyat-lari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy axloq, pedagogik madaniyat, ilmiy tadqiqot metodlari, metodologiya, tarixiy-tahliliy metod, tahliliy-sintetik metod, nazariy modellash, aralash tadqiqot metodlari, axloqiy kompetensiya, pedagogik ta'lim.

Abstract: This article examines the role and functions of scientific research methods in studying professional ethics and pedagogical culture. The theoretical and practical aspects of selecting research methods are analyzed with regard to the purpose, object, subject, and specific characteristics of the research. The study considers the possibilities of applying his-torical-analytical, analytical-synthetic, theoretical modeling, interview, observation, content analysis, and mixed research methods. It is substantiated that the scientifically grounded selection of research methods contributes to the reliability, objectivity, and practical significance of research results. Particular attention is paid to theoretical modeling as a means of systematizing the structural components of ethical competence and pedagogical culture. The study concludes that the integrated application of various research methods is appropriate for a comprehensive investigation of complex and multidimensional issues related to professional ethics and pedagogical culture.

Key words: professional ethics, pedagogical culture, scientific research methods, methodology, historical-analytical method, analytical-synthetic method, theoretical modeling, mixed research methods, ethical competence, pedagogical education.

Аннотация: В статье рассматриваются роль и задачи научно-исследовательских методов в изучении вопросов профессиональной этики и педагогической культуры. Анализируются теоретические и практические аспекты выбора методов исследования с учетом целей, объекта, предмета и особенностей изучаемого явления. Рассмотрены возможности применения историко-аналитического, аналитико-синтетического, теоретического моделирования, интервью, наблюдения, контент-анализа и смешанных методов исследования. Обосновано, что научно обоснованный выбор методов способствует повышению достоверности, объективности и практической значи-мости результатов исследования. Особое внимание уделено использованию теоретического моделирования для систематизации структурных компонентов нравственной компетентности и педагогической культуры. Сделан вывод о целесообразности комплексного применения различных исследовательских методов при изучении сложных и многогранных вопросов профессиональной этики и педагогической культуры.

Ключевые слова: профессиональная этика, педагогическая культура, методы научного исследования, мето-дология, историко-аналитический метод, аналитико-синтетический метод, теоретическое моделирование, сме-шанные методы исследования, нравственная компетентность, педагогическое образование.

KIRISH

Ilmiy tadqiqot faoliyati mukammal va ishonchli natijalarga erishishni ta'minlaydigan metodologik tizimga tayanadi. Har qanday pedagogik masalani, jumladan, kasbiy axloq va pedagogik madaniyat masalasini tadqiq etishda metod tanlovi tadqiqot maqsadi, obyekt va predmet xususiyati, nazariy yondashuvlar bilan uzviy bog'liq

bo'lishi talab etiladi. Metodologik asoslar tadqiqot jarayonida qo'llaniladigan usullar, yondashuvlar va tahlil strategiyalarini belgilovchi nazariy yo'nalishlardan iborat bo'lib, ular ilmiy bilish jarayonining yaxlit va tizimli tarzda amalga oshirishini ta'minlaydi. Bugungi kunda zamonaviy pedagogik tadqiqotlar metodlarining xilma-xilligi tadqiqotchiga axloqiy, ma'naviy va madaniy mazmundagi murakkab masalalarni har tomonlama yoritish imkonini yaratib beradi. Shu jihatdan, metodlar tanlovining ilmiy asoslanganligi va mazmunga mos kelishi, tadqiqotning natijaviyligi hamda metodologik ishonchligini belgilab beradi.

Ilmiy izlanishlarda tadqiqot metodlarini to'g'ri tanlash tadqiqotning mazmuni, maqsadi va vazifalarini aniq ifodalash bilan bog'liq jarayondir. Metod tanlovi, avvalo, tadqiqot obyekti va predmetining tabiati, ya'ni u o'rganilayotgan jarayon yoki hodisa qay darajada dinamik, psixologik yoki ijtimoiy xususiyatga ega ekanligiga qarab asoslanadi. Masalan, pedagogik madaniyat va kasbiy axloq kabi jarayonlar inson ongi, qadriyatlar, ichki pozitsiyasi va munosabatlari bilan bog'liq bo'lgani uchun ularni tadqiq etishda subyektiv fikrlar, individual tajriba va kontekstual ma'lumotlarni hisobga oladigan metodlar ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy nuqtai nazardan olib qarganda, tadqiqotda qo'llaniladigan metodlar tadqiqotning umumiy ilmiy yondashuvi, metodologiyasi va epistemologik (bilishga oid) asoslari bilan uzviy bog'liq bo'lishi shart. Ya'ni, qanday metod tanlanishidan qat'i nazar, u tadqiqot obyekti tabiatiga, masalaning ilmiy yechimini topishdagi maqsad va vazifalarga to'liq mos kelishi talab etiladi. Ilmiy izlanish bu faqat ma'lumot to'plash emas, balki muayyan nazariya yoki metodologiya doirasida bilim yaratish jarayoni bo'lgani uchun metod tanlovi o'z-o'zidan axborot yig'ish vositasi emas, balki bilimni shakllantiruvchi vosita sifatida qaralishi lozim. Masalan, aksiologik yondashuv asosidagi tadqiqotlarda inson qadriyatlar, shaxsiy ma'naviy pozitsiya, axloqiy tanlov va ularning ta'lim jarayonidagi aksini o'rganish muhim sanaladi. Bunday tadqiqotlarda kontent tahlil, intervyu, biografik tahlil, keys tadqiqoti, refleksiv tahlil kabi metodlar orqali o'qituvchining ichki dunyosi, shaxsiy qarashlari va individual pedagogik tajribalaridan xabardor bo'lish mumkin. Shuningdek, kognitiv yondashuvlar doirasida inson tafakkuri, bilish jarayonlari, axloqiy ong va qaror qabul qilish jarayonlari bilan bog'liq ma'lumotlarni chuqur anglash zarurati tug'iladi. Bu kabi jarayonlarni tahlil qilishda ham yuqoridagi usullar, ayniqsa, refleksiv tahlil va individual fikrni o'rganishga qaratilgan intervyular muhim o'rin tutadi.

Bundan tashqari, har qanday metod tadqiqot natijalaridagi xolislik, ishonchlilik va qayta tekshirish imkoniyatini ham ta'minlashi lozim. Shu bois metod tanlovi izchil, mantiqiy asoslangan, ochiq va to'liq axborot olish imkonini beradigan usullardan iborat bo'lishi talab etiladi. Zero, ilmiy tadqiqotning qimmatini uning qayta qo'llanilishi va hosil qilingan bilimning boshqa tadqiqotlarda qo'llanilishi mumkinligidir. Shu nuqtai nazardan metod tanlovida nazariy va amaliy mezonlarni uyg'un holda ko'zda tutish tadqiqotning muvaffaqiyatini belgilaydi.

Amaliy jihatdan metod tanlovi tadqiqotchi oldida turgan shart-sharoitlar, tadqiqot obyekti bilan bevosita muloqot qilish imkoniyati, vaqt, moddiy resurslar hamda tadqiqotchi malakasi bilan chambarchas bog'liq. Ilmiy jarayon nazariy jihatdan mukammal asoslangan bo'lishi bilan birga amaliyotda qo'llash mumkin bo'lgan real mexanizmlarga ham ega bo'lishi shart. Masalan, katta miqyosli so'rovnoma o'tkazish imkoniyati mavjud bo'lgan hollarda statistik tahlil va jamoaviy fikrlarni o'rganish samarali bo'ladi. Ammo kasbiy axloq va pedagogik madaniyat kabi ichki va subyektiv jarayonlarni chuqur o'rganish uchun ayrim hollarda individual kuzatuvlar, intervyular, tahliliy-biografik usullar yoki falsafiy-tafsiriylar tahlil ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, murakkab, ko'p qirrali va ko'p omilli masalalarni tahlil qilishda faqat bir usul bilan cheklanib qolish natijalarning bir tomonlama chiqishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli, tadqiqotchilar tomonidan "aralash tadqiqot metodlari" ("mixed methods") konsepsiyasi tobora kengroq qo'llanilmoqda. Bu yondashuv bir vaqtning o'zida ham sifat (qualitative), ham miqdor (quantitative) tadqiqot usullarini uyg'unlashtirish orqali masalani har tomonlama, keng qamrovda tahlil qilish imkonini beradi. Masalan, o'qituvchilarning axloqiy pozitsiyasi va madaniy saviyasi to'g'risida jamoaviy fikrlarni so'rovnoma orqali o'rganish, shundan so'ng ba'zi o'qituvchilar bilan fuqarolik pozitsiyasi va ichki qarashlar haqida intervyu o'tkazish orqali tadqiqot natijalarini chuqurlashtirish mumkin.

Metod tanlovining to'g'riligi va uning nazariy-amaliy asoslanganligi, shubhasiz, tadqiqot ishining ilmiyligi, aniqligi, xolisligi va yana qo'llanilishi mumkin bo'lgan universalligini belgilab beradi. Agar metod tadqiqot vazifalariga xizmat qilmasa, tadqiqot natijasi umumlashtirilmaydi va ilmiy ahamiyati pasayadi. Shuning uchun ham tadqiqot metodini tanlashda uning faqat texnik jihatlari emas, balki mazmun bilan uzviy bog'liqlik darajasi asosiy mezon sifatida baholanishi lozim. Kasbiy axloq va pedagogik madaniyat kabi mazmunan murakkab, nazariy va amaliy jihatdan ko'p qirrali masalalarni tadqiq etishda ilmiy metodlarni to'g'ri tanlash katta ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Zero, ushbu masalalar nafaqat shaxsiy qadriyatlar tizimi, balki ta'lim tizimining mafkuraviy, madaniy va axloqiy asoslarini qamrab olgan sohalaridir. Bunday ilmiy izlanishlarda metod tanlovi tadqiqot mazmuniga chuqur yetib borish, masalaning ko'p qirraliligini yoritish va natijalarni xolis aks ettirish imkonini yaratadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Kasbiy axloq va pedagogik madaniyat masalasi bo'yicha ilmiy qarashlar, birinchi navbatda, me'yoriy-huquqiy asoslar va olimlarning nazariy yondashuvlari kesimida o'rganildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida oliy ta'lim sifatini oshirish, ilm-fan va ta'limni integratsiyalash hamda yuqori malakali, ma'naviy yetuk kadrlarni tayyorlash ustuvor vazifa sifatida belgilangan^[1].

Shuningdek, "Zamonaviy maktab"larni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risidagi PQ-4537-son qarorda ta'lim muassasalarida pedagoglarning kasbiy mahorati va madaniy saviyasiga qo'yiladigan talablar kuchaytirilgani ko'rsatib o'tiladi^[2]. Mazkur hujjatlar kasbiy axloq va pedagogik madaniyatni tadqiq etishning dolzarbligini me'yoriy jihatdan asoslaydi.

M.I.Mirzayeva oliy ta'lim muassasalari talabalarini kasbga yo'naltirib o'qitishda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish texnologiyasini ishlab chiqib, kasbiy tayyorgarlikda muloqot madaniyatining o'rni va ahamiyatini asoslab bergan^[3]. Olimning fikricha, bo'lajak mutaxassisning kommunikativ kompetensiyasi uning kasbiy madaniyati va ijtimoiy faolligining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu qarash pedagogik madaniyatni o'qituvchining muloqot va muomala malakalari bilan bog'lab talqin qiluvchi yondashuvlarga mos keladi.

MMirqosimova shaxs rivojlanishining ijtimoiy-pedagogik va psixologik tamoyillarini tahlil qilib, shaxs shakllanishida ijtimoiy muhit, tarbiya va o'z-o'zini rivojlantirish omillarining o'zaro bog'liqligini yoritadi^[4]. Muallif qarashlari kasbiy axloq va pedagogik madaniyatni shaxs ichki dunyosi, qadriyatlari va ijtimoiy munosabatlari bilan uzviy jarayon sifatida o'rganish zarurligini tasdiqlaydi.

Z.F.Mirtursunov o'zbek xalq pedagogikasini folklor materiallari asosida tadqiq etib, xalq og'zaki ijodida axloqiy-tarbiyaviy g'oyalar, odob-axloq me'yorlari va ustoz-shogird an'analarning tarixiy ildizlari mavjudligini ko'rsatgan^[5]. Ushbu yondashuv pedagogik axloqning milliy-tarixiy asoslarini o'rganishda tarixiy-tahliliy metodning ahamiyatini yaqqol namoyon etadi.

A.Q.Munavvarov oila pedagogikasi doirasida tarbiyaning maqsadga yo'naltirilganligi, izchilligi va tizimliliigi tamoyillarini ilgari surib, shaxsda axloqiy va ma'naviy fazilatlarni shakllantirishda oila hamda milliy qadriyatlarining rolini asoslagan^[6]. Olim talqinida axloqiy tarbiya ijtimoiy muhit va pedagogik namunaning uyg'unligida samarali amalga oshadi.

Sh.Tohirov axloqiy qarashlarning yoshlar ijtimoiy munosabatlariga ta'sirini tahlil qilib, shaxsning axloqiy pozitsiyasi uning ijtimoiy xulq-atvori va jamiyatdagi faolligini belgilovchi omil ekanini ta'kidlaydi^[7].

B. Usmonov esa yoshlar axloqiy qarashlari va jamoaviy hamjihatlik o'rtasidagi bog'liqlikni yoritib, umumiy axloqiy qadriyatlar jamoada hamkorlik va ishonchni mustahkamlashini ko'rsatadi^[8].

Bu tadqiqotlar kasbiy axloqni aksiologik yondashuv asosida, ya'ni qadriyatlar tizimi nuqtai nazaridan o'rganish imkonini beradi.

Umuman, tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, kasbiy axloq va pedagogik madaniyat masalasi bir tomondan muloqot va kompetensiyalar^[3], ikkinchi tomondan shaxs rivoji va ijtimoiy muhit^[4], milliy-tarixiy an'analar^[5, 6] hamda yoshlar qadriyatlari^[7, 8] bilan bog'liq holda o'rganilgan. Biroq bu masalani tadqiq etishda ilmiy metodlarning o'rni va vazifalarini tizimli yoritish yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Mazkur maqolaning ilmiy yangiligi ham aynan shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Pedagogik tadqiqotlarda an'anaviy va zamonaviy ilmiy metodlardan samarali foydalanish orqali mazkur masalalarni kompleks tahlil qilish mumkin. Tarixiy-tahliliy metod orqali o'qituvchilik kasbining axloqiy tamoyillari, pedagogik madaniyatning shakllanish jarayonlari, ularning milliy ta'lim tizimida tutgan o'rni va roli izchil tahlil etiladi. Ushbu metod asrlar davomida shakllangan ma'naviy an'analarni, ma'rifatparvarlik g'oyalarini, pedagog shaxsiyatining qadimgi va zamonaviy namunalari o'zaro bog'liqlikda tahlil qilish imkonini beradi. Xususan, ta'limdagi axloqiy talablarning qanday o'zgargani, o'qituvchi shaxsiyatidan kutiladigan axloqiy fazilatlar qay tarzda mukammallashib borgani, jamiyatning ta'limga, tarbiyaga bo'lgan munosabatining qanday shakllanib kelgani – barchasi tarixiy-tahliliy yondashuv orqali ochiq-oydin aniqlanadi. Bu metod yordamida an'anaviy maktablardagi ustoz-shogird munosabatlari, qadimgi zamonlardagi o'qituvchi ma'naviy timsoli, sovet davridagi muallim axloqi hamda istiqloldan keyin shakllangan yangi pedagogik madaniyat tushunchasi qiyosiy tahlil etilishi mumkin.

Tarixiy-tahliliy metod orqali pedagogik kadrlar tayyorlash tizimidagi siyosat, mafkura va ijtimoiy talablar ta'sirida kasbiy axloq va madaniyatning qanday transformatsiyaga uchragani, qaysi tarixiy bosqichlarda qaysi qadriyatlar ustuvor bo'lgani kabi masalalarga aniq javob topish mumkin. Tarixiy tahlil shuni ko'rsatadiki, zamon o'zgarishi bilan birga o'qituvchiga qo'yiladigan talablar ham kengayib, axloqiy mezonlar nafaqat milliy, balki xalqaro umuminsoniy mezonlar bilan boyiy boshlagan. Demak, tarixiy-tahliliy metod nafaqat ilmiy tadqiqotning

faktologik poydevorini yaratadi, balki bugungi kun uchun zarur bo'lgan metodologik tahlil va muqoyasalarga asos bo'ladi. Bu metod pedagogik tadqiqotlar uchun keng imkoniyatlar yaratib, o'qituvchining axloqiy-estetik maqomi, madaniy kapital va faol fuqarolik sifatidagi rolini tushinishda katta ahamiyat kasb etadi.

Tahliliy-sintetik metod – bu ilmiy tadqiqotda mavjud nazariy g'oyalar, konsepsiyalar va amaliyot natijalarini tahlil qilish, ularni solishtirish, o'zaro bog'liqlik va farqlarni aniqlash hamda ular asosida umumlashma xulosalar chiqarishga xizmat qiluvchi samarali metod hisoblanadi. Ayniqsa, axloqiy qadriyatlar, kasbiy munosabatlar va madaniy tayyorgarlik kabi ko'p darajali va subyektiv qarashlarga boy sohalarni o'rganishda ushbu metod keng imkoniyatlar yaratadi.

Pedagogik madaniyat va kasbiy axloq bo'yicha yuzlab olimlar tomonidan turlicha yondashuvlar, ta'riflar va nazariy tushunchalar ilgari surilgan. Masalan, ayrim olimlar pedagogik madaniyatni o'qituvchining nutqi, muomalasi va tashqi madaniyati bilan bog'lasa, boshqalar uni axloqiy mas'uliyat, shaxsiy namuna va ijtimoiy faollik bilan chambarchas bog'liqlikda izohlaydilar. Ana shu qarashlarni tahliliy tarzda solishtirish orqali ularning umumiy jihatlari, mushtarak nuqtalari va farqlari aniqlanadi. Keyin esa sintetik usul orqali ushbu turli qarashlarning umumiy modeli shakllantiriladi. Shuningdek, tahliliy-sintetik metod pedagogik axloqqa oid turli ta'riflarni tahlil qilish orqali bu tushunchaning chekka va markaziy qismlarini aniqlashga yordam beradi. Bu usul orqali masalaning faqat alohida jihatlari emas, balki ularning tizimli bog'lanishini ham chuqur tahlil qilish mumkin. Masalan, pedagogik axloqning insonparvarlik, xolislik, tenglik, mas'uliyat va muloqot madaniyati kabi tarkibiy qismlarini tahlil qilish bilan birga ularning ta'lim jarayonidagi o'zaro ta'sirini ham ko'rsatish mumkin.

Ushbu metod tadqiqotchiga turli manbalarda keltirilgan ma'lumotlar, ilmiy fikrlar, pedagogik modellar va me'yoriy hujjatlar asosida yaxlit ilmiy xulosalar chiqarish imkonini beradi. Shu boisdan ham tahliliy-sintetik metod pedagogik tadqiqotlarda, ayniqsa, zamonaviy talablarga javob beradigan umumlashtirilgan ilmiy asoslarni yaratishda juda muhim hisoblanadi.

Nazariy modellash metodi – bu tadqiqot obyektiining muhim bo'lgan murakkab jarayonlar, munosabatlar va fenomenlarni nazariy-mantiqiy asosda sxemalashtirish, tuzilmaviy tasniflash va tahlil qilishga qaratilgan metod hisoblanadi. Kasbiy axloq va pedagogik madaniyat kabi abstrakt va ko'pqirrali tushunchalarni to'liq anglash va ularni tadqiqotga mos ravishda shakllantirishda aynan ushbu metod muhim o'rin tutadi.

Pedagogik muhitdagi axloqiy munosabatlar, o'qituvchi shaxsiyatidagi kasbiy va ma'naviy o'zgarishlar, axloqiy fazilatlarning faoliyatda qanday namoyon bo'lishi kabi jarayonlar, ko'p hollarda, bevosita o'lchab bo'lmaydigan, bir qancha omillar ta'sirida rivojlanadigan ko'p bosqichli mexanizmlardir. Nazariy modellash orqali ushbu jarayonlar shartli sxemalarda, tuzilmaviy qismlarda va ixcham mantiqiy tizimda aks ettiriladi. Masalan, "axloqiy kompetensiya" tushunchasining nazariy modeli ishlab chiqilganda, u bir nechta tarkibiy qismlarga: axloqiy bilimlar, axloqiy refleksiya, shaxsiy baho berish qobiliyati, madaniy muloqot malakasi kabi elementlarga bo'linishi mumkin. Bunday modelda har bir element o'zining pedagogik faoliyatdagi namoyon bo'lish holati, rivojlanish bosqichi va baholash mezonini bilan chuqur tavsiflanadi.

Xuddi shu tarzda, "pedagogik madaniyat darajalari" modeli orqali o'qituvchining umumiy madaniy rivojlantirish, kasbiy-axloqiy o'sishi, muloqot madaniyati, axborotga munosabati va jamiyat oldidagi mas'uliyat tuyg'usi kabi ko'rsatkichlar asosida uning madaniy yetuklik holati aniqlanishi mumkin. Bu esa ta'lim muassasalarida pedagoglarni baholash, ularning kasbiy rivojlanishini rejalashtirish va tarbiyaviy mustahkamlash kabi jarayonlarga amaliy asos bo'ladi.

Nazariy modellash, shuningdek, faoliyatda namoyon bo'ladigan axloqiy fazilatlarni (insonparvarlik, bag'rikenglik, xolislik, javobgarlik va hokazo) alohida bloklar ko'rinishida belgilash va ularning o'zaro bog'liqligini tahlil etish imkonini beradi. Bunday modellar tadqiqot natijalarini vizuallashtirish, axloqiy bilimlarni tizimlashtirish va ularni pedagogik amaliyotda tatbiq etish uchun qulay ilmiy vosita hisoblanadi. Shu bois nazariy modellash metodi nafaqat nazariy tadqiqotlar uchun, balki ta'lim tizimida amaliy tavsiya va innovatsion yechimlar ishlab chiqish uchun ham muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Metodologik tahlil natijasida tadqiqot metodini tanlashda tadqiqot maqsadi, obyekti, predmeti va o'rganilayotgan hodisaning xususiyatlari asosiy mezon bo'lishi aniqlandi. Kasbiy axloq va pedagogik madaniyat kabi insonning qadriyatlari, ichki pozitsiyasi va munosabatlari bilan bog'liq murakkab jarayonlarni o'rganishda intervyu, kuzatuv, kontent-tahlil, biografik va refleksiv tahlil kabi sifat metodlari muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotda sifat va miqdoriy yondashuvlarni uyg'unlashtiruvchi aralash metodlardan foydalanish masalani kengroq va kompleks tahlil qilish imkonini beradi.

Nazariy modellash orqali axloqiy kompetensiya hamda pedagogik madaniyatning tarkibiy qismlarini tizimlashtirish va ularning o'zaro bog'liqligini ko'rsatish mumkin.

Olingan natijalar metod tanlovining faqat texnik masala emas, balki tadqiqot mazmuni va metodologik asoslari bilan bevosita bog'liq ekanini ko'rsatadi.

Tarixiy-tahliliy metod pedagogik axloq va madaniyatning shakllanishini turli tarixiy bosqichlar kesimida tushuntirish imkonini beradi. Tahliliy-sintetik metod esa turli ilmiy qarashlarni taqqoslab, umumlashtirilgan xulosalar chiqarishga xizmat qiladi. Nazariy modellash abstrakt va ko'p qirrali tushunchalarni tizimli ko'rinishga keltiradi. Aralash metodlardan foydalanish esa sifat ma'lumotlarini miqdoriy natijalar bilan to'ldirish imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, kasbiy axloq va pedagogik madaniyatni tadqiq etishda metodlarni ilmiy asoslangan holda tanlash tadqiqotning ishonchliligi, xolisligi va amaliy ahamiyatini belgilaydi. Tadqiqot maqsadi va obyektiga mos ravishda tarixiy-tahliliy, tahliliy-sintetik, nazariy modellash, intervyu, kuzatuv va aralash metodlardan kompleks foydalanish maqsadga muvofiq.

Ilmiy tadqiqotlarda metodologik yondashuvlarni uyg'unlashtirish pedagogik madaniyat va kasbiy axloqning mazmunini chuqurroq ochib berish, ularning tarkibiy qismlarini tizimlashtirish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun imkoniyat yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi PF-5847-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. 09.10.2019. № 06/19/5847/3887; 30.04.2020. № 06/20/5987/0521.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 26-noyabrdagi PQ-4537-son Qarori. "Zamonaviy maktab"larni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida.
3. Mirzayeva M.I. Oliy ta'lim muassasalari talabalarini kasbga yo'naltirib o'qitishda kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyasi: ped. fan. dokt. ... diss. Toshkent, 2021. 135 b.
4. Mirqosimova M. Shaxs rivojlanishining ijtimoiy-pedagogik va psixologik tamoyillari // Jamiyatning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish yillarida zamonaviy shaxs rivojlanishining psixologik xususiyatlari: xalqaro anjuman to'plami. Toshkent, 2021, 24-noyabr.
5. Mirtursunov Z.F. O'zbek xalq pedagogikasi: folklor materiallari asosida. Toshkent: Fan, 1973. 202 b.
6. Munavvarov A.Q. Oila pedagogikasi. Toshkent: O'qituvchi, 1994. 112 b.
7. Tohirov Sh. Axloqiy qarashlarning yoshlar ijtimoiy munosabatlariga ta'siri // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 2022. Vol. 2, Issue 4/2. ISSN 2181-1784. B. 118.
8. Usmonov B. Yoshlar axloqiy qarashlari va jamoaviy hamjihatlik // Ta'lim va jamiyat. 2018. № 6. B. 25.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.